

jedli, pili, igrali na srečo, prodajali zijala, skupaj pretresali dogodke, ki so se tikali njihovih someščanov, zabavali pa so se tudi z ženskami. Kruh, pijačo in kockanje so si lahko privoščili tudi nižji družbeni sloji (čeprav je cena enote kruha znašala 4 denarje, kar dve tretjini cene libre, t.j. slabega pol kilograma govejega mesa). Meso, zlasti svinjsko, je bilo precej drago (za dve petini dražje od govejega) in so ga verjetno uživali predvsem tisti, ki so imeli dovolj pod palcem. Cene in potrošniki uslug javnih ljubice pa zaradi pomanjkanja podatkov niso znani.

OPOMBE:

1. Objavljeno v C. de Franceschi, *Chartularium Piranense, Raccoltà dei documenti medievali di Pirano I. (1062—1300), Atti e memorie della Società istriana di Archeologia e Storia patria XXXVI, Parenzo 1924, št. 221.* — 2. »prandium« pomeni zajtrk (okrog poldneva, obstoječ iz mrzlih jedi), prim. F. Bradač, *Latinsko-slo-*

venski slovar, Ljubljana 1972, 407. — 3. V tej navedbi je zaporedje nekaterih postavk spremenjeno; posamezni stroški, ki sodijo skupaj, pa so v viru navedeni ločeno, so tu združeni. — 4. Med temi denarnimi enotami velja razmerje 1 libra = 20 solidov = 240 denarjev. — 5. Velikost piranskega stariča ni natančno znana. — 6. C. de Franceschi, *Gli statuti del comune di Pirano del 1307 confrontati con quelli del 1332 e del 1358, Monumenti storici, pubblicati dalla Deputazione di Storia Patria per le Venezie, Nuova serie XIV, Venezia-Padova 1960, knjiga 8/poglavje XXVI, knjiga 3/poglavje XII.* — 7. C. de Franceschi, *Gli statuti, knjiga 8/poglavje VIII, VIII.* — 8. C. de Franceschi, *Gli statuti, knjiga 8/poglavje XXXVII, knjiga 8/poglavje 32 (statut 1332), knjiga 9/poglavje 13 (statut 1332).* — 9. C. de Franceschi, *Gli statuti knjiga 8/poglavje XXXVII, XXXVIII.* — 10. C. de Franceschi, *Chartularium Piranense, Raccoltà dei documenti medievali di Pirano II. (1301—1350), Atti e memorie della Società istriana di Archeologia e Storia patria XLVII, Parenzo—Pola 1935—1937, št. 165.* — 11. C. de Franceschi, *Gli statuti, knjiga 9/poglavje 13 (statut 1332).*

ITALIJANSKI VPLIVI NA ORGANIZACIJSKE OBLIKE GOSPODARSKEGA RAZVOJA V SLOVENIJI DO 16. STOLETJA

FERDO GESTRIN

Neposredno sosedstvo slovenskih in italijanskih dežel na dolgi črti od Alp do Tržaškega zaliva, različni naravni pogoji, ugodne geografsko prometne poti, mnogokdaj v tem obdobju povezujoče smeri zgodovinskega razvoja so že v srednjem veku pripeljali do tesnih stikov obeh področij. Pri tem gre upravičeno poudariti vlogo italijanskih dežel, ki so bile v tem času nedvomno med najbolj razvitimi v evropskem prostoru. Še posebej so se zgodaj uveljavili gospodarski stiki in povezave. Z njimi pa so se v največji meri, bodisi posredno bodisi neposredno, v slovenskih deželah razširjali italijanski vplivi na organizacijske oblike gospodarskega razvoja v celotni sferi gospodarstva: v agrarni proizvodnji, v obrti in rudarstvu oziroma fužinarstvu in še posebej v trgovini in denarnem poslovanju.

Najstarejši vplivi italijanske sredine na organizacijske oblike so se nedvomno pokazali v agrarni proizvodnji. Postaviti jih moramo v čas, ko se do konca 8. stoletja zaključuje proces nastajanja etnične meje med slovanskim (slovenskim) in romanskim (itali-

janskim) prebivalstvom ob romanskih mestnih naselbinah Tržaškega zaliva in ob stiku predalpskega in kraškega sveta s Furlansko nižino in hkrati ko so se tu začeli uveljavljati fevdalni odnosi, čeprav so nekateri vplivi tudi poznejšega datuma. Toda ti vplivi so se omejili samo na zahodno obrobje slovenskega ozemlja in v njegovo notranjost niso segli.

Za kaj torej gre? Ob zahodnem obrobju slovenske poselitve v Istri in ob meji proti Furlaniji, ozemlju, ki je v zgodnjem srednjem veku politično pripadalo Italiji, so se fevdalna razmerja razvijala drugače kakor v slovenski notranjosti. Istra, še posebej njen obalni pas z romanskimi mesti, je v zgodnjem srednjem veku imela v mnogih pogledih kontinuiran razvoj iz poznoantičnih podlag tako v gospodarstvu kakor tudi v kulturni sferi življenja. Bila je še do leta 780 pod bizantinsko oblastjo in ko so nad njo začeli vladati Franki, se je razvoj fevdalne družbe začel pri dotakratnih agrarnih odnosih. Ker so obmorska mesta od pozne antike ohranila agrarno ozemlje okoli sebe, so do-

bivala mesta — a v Trstu s statusom škofijskega mesta škof — položaj teritorialnega gosпода. Nižji plemiči pa so se razvijali znotraj mestnih družbenih struktur. Mestni plemiči (nobili, patriciji) so imeli na ozemlju mesta posest in na njej ali podložnike ali pa so dajali zemljo v zakup, predvsem pa v obliki kolonata, ter ohranjali stare načine in oblike agrarne proizvodnje. Slovenci, kolikor se niso naselili na ozemlju primorskih mest — a to se je zgodilo le v izjemnih primerih — so od rižanskega placida dalje v obrobju teh mest in na meji Furlanije šli v fevdalna razmerja izven okvirov poznoantične mestne družbe. So pa prevzemali neke tamkajšnje proizvodne načine in odnose. V nekaterih delih slovenske Istre so se ohranjali načini nadvoletnega kolobarjenja, a povsod to so se skozi visoki in pozni srednji vek uveljavljali kolonatski odnosi v poljedelstvu¹ in socida v živinoreji,² lahko rečemo, enaki kakor v Italiji. V zahodnih delih Slovenije, na Goriškem in tudi v Brdih pa so proti koncu srednjega veka nastajala zemljiška gospodarstva, ki so bila organizirana na kolonatskih odnosih. Tako obliko so dobivala poleg italijanskih vplivov še posebej zavoljo razvoja denarnega gospodarstva in meščanskih kapitalov zgodnjega kapitalizma. Utrdila so se zlasti v novem veku ter so bila bolj veleposestva kakor pa zemljiška gospodarstva.³

Z novo družbeno delitvijo dela v 12. stoletju in dalje so v slovenskih deželah dobivali vedno večji obseg razvoj trgovine in obrti, proces nastajanja mestnih naselbin in uveljavljanja denarnega gospodarstva. Zavoljo rasti lokalnega trga in zlasti še zaradi pomena prehodnega prometa po poteh trgovine na velike razdalje, zlasti na tistih, ki so povezovale italijanske dežele z obdonavskimi, so se začeli s posegi italijanskih trgovcev širiti italijanski vplivi tudi na to področje gospodarske dejavnosti. Že v tem in še bolj v naslednjem stoletju so na najvažnejših poteh na naših tleh trgovali »Lombardi seu Latini«⁴ proti ogrskim deželah in Donavi.⁴ O vplivu te italijanske trgovine proti vzhodu govore od konca 12. stoletja, a predvsem v večjem delu 13. stoletja, sorazmerno številni novci, ki so jih kovale tudi lokalne kovnice po vzoru oglejskih novcev in ki so jih našli v ogrskih in hrvatskih deželah. Po prenehanju teh lokalnih kovnic pa so na Slovenskem na veliko krožili oglejski in zlasti še beneški novci, ki so nato v 14. in 15. stoletju prevladovali zlasti v zahodnih delih slovenskih dežel.⁵

Dosežena stopnja denarnega gospodarstva, razvoj kreditne trgovine in denarnega poslovanja (posojila, menjava denarja) so ob koncu 13. stoletja — to je blizu sto let po-

zneje kakor na zahod — med drugim tudi v slovenske dežele privabili prve italijanske bankirje oziroma posojevalce denarja (feneratores).⁶ Leta 1299 je Cursius Forensis Donati kot zastopnik florentinske družbe Frescobaldijev dobil v Slovenj Gradcu privilegij za banko. Istega leta sta podoben triletni privilegij dobila brata Feo in Nikolaj de Janzolo iz Firenc tudi v Ljubljani in Kamniku. Ko je potekla triletna pogodba, so leta 1302 Feu podaljšali pravico za ljubljansko banko. Do kdaj je poslovala banka Frescobaldijev v Slovenj Gradcu, ne vemo; vsekakor ne dalj kakor do leta 1311, ko je hiša doživljala krizo in so nekatere člane družine izgnali iz Firenc. V Ljubljani pa so florentinske bankirje kmalu v 14. stoletju nasledili člani trgogvske in bančne rodbine Porgerjev. Prišli so iz Furlanije, kjer je bilo pomembno središče njihovega bančnega poslovanja v Vidmu (Udine), in so nato več desetletij povsem obvladovali bančne in denarne posle na Kranjskem.⁷

Močno so se že od prve polovice 14. stoletja dalje uveljavljali florentinski bankirji tudi v istrskih primorskih mestih, še posebej v tistih pod beneško oblastjo, kjer je bilo eno izmed središč njihovega delovanja v Piranu. Tu so delovali bankirji Benzini, Soldanieri, Cursius in drugi.⁸

Toda vse te florentinske banke oziroma bančne posle so kmalu začeli prevzemati čedadski in goriški židovski bankirji, katerih banke so poleg v Ljubljani, ki je prenehala po letu 1335, bile še v Slovenj Gradcu, Celju, Ptuj, Radgoni in Mariboru. V primorskih mestih so židovske banke zamenjale florentinske bankirje šele proti koncu 14. stoletja. Poslej so se v slovenskih deželah z bančnimi posli do prehoda v novi vek ukvarjali le Židje. Ko so bili tedaj izgnani iz večine slovenskih dežel (1496 in 1514/5), so Židje ohranili svojo vlogo le na Goriškem in v primorskih mestih.⁹

Klienti teh bank na naših tleh so bili prvenstveno plemstvo in meščanstvo, a tudi deželni knezi in v Primorju mesta; v 15. stoletju pa so se mnogokje močno zadolževali pri njih tudi podložniki. Zavoljo prevelike zadolženosti je tudi rasel odpor in je končno sledil izgon Židov. Vse te banke so se prvenstveno ukvarjale s posojanjem denarja, še zlasti na zastavo (lombardni posli), z menjavanjem novcev, s trgovino z dragimi kovinami, z depozitnimi posli, posamezne pa so prevzemale tudi kovanje novcev (Porgerji). S temi florentinskimi bankami in njihovim poslovanjem se je tudi v slovenskih deželah uveljavilo italijansko, mednarodno pravo posojevalcev denarja. Tudi zamenjava florentinskih bankirjev z židovskimi v notranjosti

slovenskih dežel te prevlade italijanskega bančnega prava ni omajala.¹⁰

Od približno istega časa dalje kakor bančni vplivi se javljajo italijanski vplivi tudi na področju proizvodnje. Pomembno vlogo pri tem so imele trgovske povezave, ki so posredovale velik del proizvodov iz slovenskih dežel v Italijo. Pomembno izvozno blago so bili železo in železni izdelki. Prav s tem in s pomanjkanjem železne rude v Italiji je povezovati prihod furlanskih rudarjev in fužinarjev na ozemlje freisinškega zemljiškega gospostva, na področje Selške doline v bližino poznejših Železnikov. Fužinarjem, ki jih poznamo deloma celo po imenih,¹¹ je škof leta 1348 s posebno listino, ki jo je šest let pozneje potrdil, dal v dar točno zamejeno že prej po rudarstvu znano ozemlje, kjer so si postavili fužine. Tudi njihovi nasledniki so še v poznejših letih prihajali iz Furlanije.

Ti rudarji in fužinarji, ki so se poklicno ukvarjali s tem poslom, so s svojim prihodom vplivali na razvoj te dejavnosti. Dvignili so poprej primitivno kmečko železarstvo na višjo stopnjo. Po njihovem zgledu je raslo število poklicnih fužinarjev in v fužinarstvo so začeli posegati meščani kot lastniki pa tudi kot založniki rudarjev in fužinarjev. Poslej so fužinarske postojanke postavljali bližje vodnim tokovom in ne po pobočjih. Prvotne vetrne peči, v katerih so železno rudo talili v majhnih množinah in v še kar najpreprostejši tehniki, so se začele umikati večjim talilnim pečem.¹²

Nov, zelo močan vpliv italijanskega fužinarstva na slovenskih tleh je sledil šele od konca 15. stoletja dalje, ko se je rudarstvo in fužinarstvo že močneje razvilo. Trgovina z Italijo, kjer je bilo poglavitno tržišče za naše železo in železne izdelke in tudi druge kovine iz slovenskih dežel in ki je zahtevalo večjo kvaliteto, ter prodor italijanskih fužinarjev k nam sta bila poglavitna vzroka zanj. Ta proces se je začel že pred iztekom 15. stoletja z nastankom živosrebrnega rudnika v Idriji. Poleg nemške rudarske družbe, ustanovljene leta 1493, so v proizvodnjo kmalu posegli tudi posamezni Čedadci (Leonardo de Manzana, Federico Formentin) in čedadski rudarska družba, ki pa so izgubili svoje rudarske dežele leta 1509 v času beneško-habsburške vojske. Toda tudi še pozneje so italijanski strokovnjaki in zlasti beneški kapital sodelovali pri rudniku in trgovini z živim srebrom in cinobrom.¹³

Bistveno pomembnejše je bilo vplivanje na spremembe oblik in tehniko proizvodnje v železarstvu. Vezati ga je na prihod, na nov val italijanskih fužinarjev v slovenske dežele, kamor jih je privabljala podjetnost in

rudno bogastvo. Prihajali so zlasti iz železarskega področja velikih jezer, posebej iz okolice Bergama in Brescie. Bili so člani strokovno dobro podkovanih fužinarskih družin kot npr. Bucelleni, Locatelli, de Burgatti in drugih. S seboj so prinašali nov tehnološki postopek za pridobivanje visoko kakovostnega, tako imenovanega brescianskega železa in jekla. Mehkemu železu, ki so ga razžarili, so dodajali ogljik s pomočjo oglja oziroma ogljenega prahu in pridobivali železo oziroma jeklo različnih kakovosti. Ta brescianska tehnika se je najprej razširila po koroških železarskih središčih, v prvi polovici 16. stoletja se je uveljavljala na Kranjskem, pozneje pa še v štajerskih fužinah. Prav tako pa so prinašale s seboj tudi nove oblike proizvodnje in organizacije. Fužine so postavljali ob vodah, uporabljali vodno silo za pogon raznih naprav (mehov, težkih kladiv in slično), gradili visoke peči, ki so jih doma poznali že sredi 15. stoletja; z eno besedo, organizirali so delo po italijanskem sistemu. Zgoraj omenjene družine fužinarjev so s svojimi investicijami in znanjem ter zgledom na Slovenskem izrivali stare oblike in uvajali tedaj novo železarsko tehnologijo. Povsem razumljivo je, da je železarstvo na Slovenskem prav v tem času doseglo po kvaliteti in po proizvodnji enega svojih prvih vrhuncev in velik razcvet. Spremljala ga je živahna trgovina tega blaga v Italijo, kjer je tržišče zahtevalo bresciansko železo in jeklo ter izdelke. Prav zavoljo tega so tedaj poleg nemške in slovenske začeli na splošno uporabljati pri nas tudi italijansko terminologijo za železarske izdelke (npr. žeblje) in postopke.¹⁴

Poleg tega so se v istem času tudi v nekaterih drugih panogah proizvodnje kazali italijanski vplivi, povezani z razvojem zgodnjega kapitalizma. Prenašati so se mogli na tri načine: prek primorskih mest, kjer opazamo te vplive že v drugi polovici 15. stoletja, prinašali so jih domači trgovci in poslovneži, ki so imeli tedaj zelo intenzivne trgovske posle v Italiji, a uveljavljali so jih tudi v naše kraje doseljeni italijanski podjetniki. Gre za nove oblike odnosov v posameznih obrtneh in za uveljavljanje zgodnjekapitalističnih načinov proizvodnje.

Že kmalu po končanem srednjem veku so se v posameznih obrtnih dejavnostih, zlasti v zvezi s širjenjem novih obrtnih panog tistega časa, uveljavljali odnosi, ki so presegli stare cehovske obrti. Gre v njih za plačano delo mojstra, ki ni bil lastnik obrata kakor v cehovski obrti. Lastniki so bili ljudje drugih poklicev ali dejavnosti, ki so v nov obrat sredstva le investirali; bila pa so to tudi mesta. Toda nove oblike in tehni-

ka v proizvodnji se kažejo — in z njimi neposredni italijanski vplivi — v največji meri ob nekaterih zgodnjekapitalističnih obratih, predvsem v dveh panogah: steklarstvu in v izdelavo orožja usmerjenih fužinah. Konkretno bi tu navedli steklarstvo v Ljubljani in fužino v kraju Fužine blizu Ljubljane. Prva, pri kateri je bil solastnik tudi italijanski apotekar in trgovec Franc Cathani, se javlja leta 1526, a druga leta 1530, njen lastnik pa je bil Vid Khisl, eden izmed ljubljanskih trgovcev, ki so živahno trgovali z Italijo. Za obe podjetji je bila ena izmed značilnosti nedvomno ta, da sta uporabljali italijanske mojstre v proizvodnji; z njimi pa so se vsakakor uveljavljale nove proizvodne oblike in tehnika. V steklarni, ki je dobila deželno-knežji privilegij za izdelavo beneškega stekla in steklenih izdelkov je v letih 1526 do 1547 delalo 14 muranskih mojstrov; iz Italije pa so uvažali tudi surovine (pepeliko). V fužinah, kjer so v obratu uporabljali vodno silo Ljubljaničice, je delalo 15 italijanskih mojstrov. Proizvajali so med drugim tudi topovske krogle, ki so jih prek Barija uvažali v Neapeljsko kraljestvo. Podjetji — tako sodimo — sta morali imeti že manufakturni značaj.¹⁵ Prodor italijanskih podjetnikov, arhitektov, gradbenikov, obrtnikov, predstavnikov svobodnih poklicev (pozneje tudi umetnikov) po tem času, je italijanski vpliv v proizvodnji (in kulturi) še okrepil.¹⁶

Pogledati je še eno področje gospodarskega razvoja, ki je bilo morda najbolj odprto italijanskim vplivom: trgovina. Trgovina na slovenskih tleh se je namreč večji del obravnavanega časa v največji meri usmerjala proti Italiji. V obravnavanem obdobju je imela, grobo rečeno, naslednji trend razvoja. Še v 14. stoletju je segala trgovina slovenskega zaledja predvsem do primorskih mest Tržaškega in Kvarnerskega zaliva. Ob koncu tega stoletja pa je že prešla te okvire in imamo v Recanatiju na tamkajšnjih sejmi in v drugih mestih v Markah pomembne vesti o njej. Leta 1418 so pa ljubljanski trgovci dobili poseben privilegij za trgovanje v beneškem Fondaco dei Tedeschi. V vsem 15. stoletju je ena kakor druga stran trgovcev trgovala na področju svojih partnerjev, čeprav se je velik del mednarodne trgovine na relaciji slovenske dežele — Italija še vedno odvijal v primorskih mestih. Šele ko je konec 15. stoletja začel prehod slovenskih dežel teči del evropske prehodne trgovine od vzhoda proti zahodu, to je iz ogrskih dežel v Italijo (in obratno), je ta praksa v glavnem upadla. Iz različnih vzrokov je tedaj upadla trgovina na Reki, v Piranu, a iz Kopra se je začela počasi prenašati na Trst, ki je prevzemal poglavitno posredovalno vlogo v slo-

venski mednarodni trgovini. Vendar to stanje ni trajalo dolgo. V drugi polovici 16. stoletja je močno upadla udeležba domačih trgovcev v prehodni in mednarodni trgovini z Italijo in vodilno vlogo v obeh so dobili italijanski trgovci.¹⁷

V zvezi s tem razvojem je pod italijanskim vplivom trgovina na Slovenskem prevzemala razne oblike tehnike trgovine in njene institucije, kakor so pač dozorevali pogoji zanje. Že od prve polovice 14. stoletja so se trgovci iz zaledja spoznavali s srednjeveškimi trgovskimi družbami, ki so se do tedaj uveljavile tudi v primorskih mestih. V praksi se, predvsem v zvezi s trgovino s primorskimi mesti, do kamor je segel sprva domet domačih trgovcev iz notranjosti, uveljavijo vse tri oblike srednjeveških trgovskih družb: komenda, koleganca in kompanija. V primorskih mestih se za vse tri uveljavlja naziv societates, a v notranjosti Gesellschaft.¹⁸

Družbe so povezovale v skupne akcije predvsem italijanske trgovce, ki so prihajali na trge primorskih mest, ali trgovce primorskih mest s trgovci iz notranjosti, čeprav seveda tudi družbe domačih trgovcev niso bile izjeme. Pri tem so bili tuji največkrat v vlogi principala. V vsakdanji praksi tega časa se je v primorskih mestih močno uveljavilo tudi trgovsko poslovanje s pomočjo vnaprej sklenjenih trgovskih dogovorov oziroma pogodb (pactum, conventio). Z njimi so si italijanski trgovci oziroma trgovci primorskih mest zagotavljali pri trgovcih iz notranjosti ob postavljenih rokih zaželeno količino najbolj kurentnega blaga. Seveda so sklepali pogodbe tudi v obratni smeri. V pogodbah, ki so jih namesto enega partnerja sklepali uslužbenci (factor, rerum gestor, procurator), sta se stranki zavarovali tudi za kršitev ali prekoračitev roka, kakor ga je določala pogodba za dobavo blaga. Tako poslovanje je lahko trajalo tudi daljši čas; zaključili so ga z obračunom trgovskega poslovanja. Eventualni dolжник je nato izdal partnerju posebno zadolžnico. S trgovskimi pogodbami so trgovci že prehajali na trgovino, ki je poslovala po naročilu ob poznavanju svojega tržišča in ki ni bila več tako podvržena nevarnosti tveganja, kakor je bilo značilno za srednjeveško trgovino.¹⁹

Ko so trgovci iz slovenskih dežel od konca 15. stoletja neposredno in v večjem številu posegali v prehodno in mednarodno trgovino z Italijo in trgovali v tamkajšnjih mestih (npr. v Markah), so se v še večji meri prilagajali italijanskim oblikam in institucijam trgovine ter jih sprejemali. Zavaljo te trgovine so se povezovali sami med seboj v daljši čas trajajoče družbe z enakimi de-

leži, obveznostmi in pravicami vseh partnerjev. V italijanskih mestih so se povezovali z domačimi trgovci, ki so kot poslovni partnerji ali tudi kot faktorji trgovali s poslanim blagom za račun svojih principalov. Italijanski partnerji so ali delili dobiček v raznih razmerjih ali pa so opravljali prodajo proti plačilu veljavne provizije. Za reševanje spornih zadev, ki so nastajali ob trgovskem poslovanju so trgovci iz slovenskih krajev ali postavljali prokuratorje iz vrst Italijanov ali so jih pošiljali od doma in pri tem izdajali tudi od mestnih oblasti potrjene mandate.²⁰

Nastajale pa so tudi mešane trgovske družbe, ki so posegale zlasti v prehodno trgovino. Medsebojne obveznosti in pravice družabnikov, način poslovanja in delitve zaslužka, dobo trajanja družbe in zaključek družbenega poslovanja so opredeljevale medsebojne pogodbe. Italijanski partner je prvenstveno sprejel obveznost, da bo v Italiji trgoval s poslanim blagom in da bo ob zaključku napravil obračun za celotno trgovanje. V zvezi s prehodno trgovino in temi družbami se je v mnogočem spreminjala dotedanja oblika trgovine potujočega trgovca in se približevala tehniki vodenja trgovine iz središča, iz enega mesta, kakor se je uveljavila že dolgo pred tem v Italiji. Te družbe so praviloma zajele vsaj tri družabnike in vsak izmed njih je opravljal določeno funkcijo. Na kratko bi delovanje družbe orisali takole: na skrajnih točkah trgovskega poslovanja je deloval po en družabnik (ali faktor), ki sta skrbela za nakup oziroma za prodajo blaga pri prometu v eno smer; pri prometu v drugo smer sta vlogi zamenjali. Tretji družabnik (ali več družabnikov) pa je oskrboval prevoz blaga. Ob zaključku družbe so napravili obračun in razdelili dobiček.²¹

Italijanski vplivi so v zvezi s trgovino segli še na druga področja. Ugotovljeno je, da so italijanski trgovci, ki so se naseljevali v mestih na Slovenskem že v drugi polovici 15. stoletja prinesli s seboj tudi tehniko knjigovodstva in uporabo trgovskih knjig, kar je gotovo vplivalo na širjenje tega pri nas. To da treba je poudariti, da poznamo najstarejše trgovske knjige na naših tleh šele konec drugega desetletja 16. stoletja, čeprav je v zvezi s poslovanjem velikih mitninskih uradov izpričana že v 15. stoletju zelo razvita samobitna oblika knjigovodstva (žurnal, glavna knjiga, konto in bilanca).²² Z neposredno trgovino zalednih trgovcev v Italiji z blagom prehodne in mednarodne trgovine je bil pogojen tudi prevoz blaga po morskimi poti. Blago so vkrcavali na ladje pre-

voznikov — brodarjev, od konca 15. stoletja zlasti v Trstu, najemali ladje za prevoz blaga in ga spremljali sami ali faktorji, postajali pa so tudi lastniki ladij in so z njimi pluli za svoj račun. V vsej pomorsko prometni dejavnosti, v vprašanih havarije, naufragija itd. pa so morali slediti normam italijanskega (predvsem beneškega) pomorskega prava in ga prevzemati, ker je pač prevladovalo v Jadranskem morju in širše v Sredozemlju.²³

V tem kratkem zapisu smo hoteli prvenstveno zgolj opozoriti na še en aspekt razvoja kot posledico gospodarske usmerjenosti slovenskega ozemlja proti Italiji v obravnavanem času.

OPOMBE

1. Prim. B. Marušič, Iz povijesti kolonata u Istri i Slovenskem primorju, Jadranski zbornik 2 (1957), str. 237 sl. — 2. Prim. D. Mihelič, Soci-da v Piranu od 1280 do 1340, Slovensko morje in zaledje 2/3 (1979), str. 63 sl. — 3. Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog I—II, Ljubljana 1970, 1980; glej pod kolonat; prim. Testi e documenti per la storia del diritto agrario in Italia, Sec. VIII—XVIII, Milano 1954. — 4. O. Pickl, Handel und Verkehr in der Steiermark zur Zeit der Trauengauer, Das Werden der Steiermark, Graz-Wien-Köln 1980, str. 327 sl. — 5. V. Trauner — E. Baumgartner, Naši srednjeveški novci, ČZN 25 (1930), str. 146 sl.; E. Baumgartner, Kovnici Slovenjgradec in Kamnik v dobi Andechs—Merancev, ČZN 28 (1933), str. 17 sl.; E. Baumgartner, Ljubljanska kovnica v XIII. stoletju, GMS 15 (1934), str. 92 sl.; F. Gestrin, Doneski k zgodovini Ljubljane v srednjem veku, ZČ 5 (1951), str. 192 sl. — 6. Prim. F. Gestrin, o. c., str. 196. — 7. J. Žontar, Banke in bankirji v mestih srednjeveške Slovenije, GMS 13 (1932), str. 21 sl.; F. Gestrin, o. c., str. 201. sl. — 8. Prim. J. Peršič, Florentinec Franciscus Benzini, bankir v Piranu (1338—1348), Kronika 23 (1975), str. 138 sl.; isti, Družina florentinskih bankirjev Soldanieri in Piran, Kronika 25 (1977), str. 12 sl. — 9. Prim. F. Mayer, Gli ebrei feneratori a Capodistria, Pagine istriane 9—11, Capodistria 1911—1913; W. Wadl, Geschichte der Juden in Kärnten im Mittelalter. Mit einem Ausblick bis zum Jahre 1867, Das Kärntner Landesarchiv 9, Klagenfurt 1981, str. 1 sl. — 10. J. Žontar, o. c., str. 27 sl. — 11. To so bili Jacomo, Bartholomeo, Silvester Muron, Monfiodin, njegov brat Jacomo in drugi; ne vemo pa iz katerega kraja so prišli. — 12. P. Blaznik, Kolonizacija Selške doline, Ljubljana 1928, str. 71. — 13. Prim. M. Verbič, Idrijski rudnik do konca 16. stoletja, Ljubljana 1966 (tipkopis); H. Valentinišch, Das landesfürstliche Quecksilberbergwerk Idria 1575—1659, Graz 1981, str. 18 sl.; F. Gestrin, Italija-

ni v slovenskih deželah od 13. do 17. stoletja, ZČ 35 (1981) str. 234 sl. — 14. A. Müllner, Geschichte des Eisens in Krain, Görz und Istrien, Wien—Leipzig 1909, str. 130 sl., 373—435; H. Wiessner, Geschichte des Kärntner Bergbaues 2, Klagenfurt 1951, str. 48 sl., 195 sl.; isti, 3, Klagenfurt 1953, str. 186, 261 sl.; I. Mohorič, Dva tisoč let železarstva na Gorenjskem, Ljubljana 1969, str. 28—101; J. Šorn, Eisengewerbe in Jugoslavien von 1500—1650, Kölner Kolloquien zur internationale Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 2 (hrsg. H. Kellenbenz), Wien 1974, str. 338 sl.; isti, Bucelleniji in Ruardi na Savi pri Jesenicah, Kronika 24 (1976), str. 69 sl.; K. Dinklage, Technischer Fortschritt und wirtschaftlicher Aufschwung des Kärntner Eisenwesens namentlich in der frühen Neuzeit, Kölner Kolloquien o. c., str. 319 sl. — 15. A. Gasparetto, Il vetro di Murano dalle origini ad oggi, Venezia 1958, str. 106 sl.; V. Valenčič, Ljubljanska industrija od 16. stoletja do prve svetovne vojne. V Starejša ljubljanska industrija. Razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Ljubljana 1973, str. 13 sl. in tam navedena literatura; prim. H. Valentinitzsch, Italienische Unternehmer im Wirtschaftsleben der innerösterreichischen Länder 1550—1650, Wirtschafts-

kräfte und Wirtschaftswege I: Mittelmeer und Kontinent, 1978, str. 703 sl.; F. Gestrin, Italijani v slovenskih deželah o. c., str. 235 sl. — 16. Prim. F. Gestrin, o. c.; H. Valentinitzsch, o. c. — 17. Prim. F. Gestrin, Trgovina slovenskih dežel z italijanskimi ob koncu srednjega veka in v 16. stoletju, ZČ 29 (1975), str. 89 sl. isti, o. c., str. 226 sl. — 18. Prim. F. Gestrin, Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja, Ljubljana 1956; isti, Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem, Ljubljana 1972; isti, Piranska komenda v 14. stoletju, Razprave SAZU 5, Ljubljana 1966, str. 241 sl. — 19. Glej literaturo v op. 18; F. Gestrin, Prispevek k poznavanju trgovskega poslovanja na Reki v 15. stoletju Kronika 29 (1981), str. 8 sl. — 20. F. Gestrin, Trgovina s kožami v Markah v 15. in v prvi polovici 16. stoletja, ZČ 30 (1976), str. 23 sl.; isti, Trgovina slovenskih dežel o. c. — 21. F. Gestrin, Trgovina s kožami o. c., str. 33 sl. — 22. F. Gestrin, Mitninske knjige o. c., str. 42 sl. — 23. Prim. F. Gestrin, Pomorstvo srednjeveškega Pirana, Ljubljana 1978; isti, Pomorski promet mest Slovenskega primorja v 15. in 16. stoletju, Acta historico-oconomica Iugoslaviae 5 (1978), str. 105 sl.

GLOSE K ZGODOVINI SREDNJEVEŠKEGA CELJA

SERGIJ VILFAN

V primerjalnem okviru postavlja Celje vrsto vprašanj in s tem navaja k nekaterim opazovanjem:¹

Predvsem preseneča zanimivo nasprotje: Celje ima, podobno kot Ptuj, kontinuiteto antičnega imena Celeia; srednjeveško naselje je nastalo tako rekoč sredi antičnega mesta, krajevna imena v širši okolici dokazujejo ostanke predсловanskega prebivalstva in prometna lega je bila komaj dosti manj pomembna od lege Ljubljane.² In vendar vse, kar doslej vemo o srednjeveškem Celju,³ kaže na to, da je bilo tu mestno življenje vse prej kot kontinuirano povezano od antike v srednji vek, da se je razvijalo zelo počasi in da je bilo mesto ob koncu srednjega veka izredno majhno, ne kaj prida večje kot Višnja gora v 16. stol.⁴ Ali je ta podoba resnična ali pa jo izkrivlja le nesrečna sestava virov?

Kjer so srednjeveške hiše kadar si bodi nastale na rimskih temeljih, je arheolog bržkone res pri ugotavljanju vmesnih faz naselitve skoraj brez moči (čeprav ta skepsa ne

bi smela biti potuha za nezanimanje). Toda tudi listinsko gradivo je dokaj skopo in kolikor ga poznamo, vsaj na prvi videz potrjuje pogodbo o zelo počasnem razvoju Celja. Ali pa to nujno pomeni počasnost v vseh pogledih — gospodarskem, urbanističnostavbnem, pravnem in še drugih, ki vsi skupaj šele predstavljajo neko naselbino v njenih urbanih funkcijah?

Začetke gospodarskih neagrarnih funkcij, predvsem obrti, bi bilo treba iskati na gosposčinskem dvoru v pomenu pridvornega agrarnega obrata. Če je bilo Celje, kot vse kaže, v prvi polovici 12. stoletja center Saunije⁵ (ta oblika imena je slovenska; Savinja se še danes med ljudmi imenuje tudi Sáunja), potem je moral biti tu večji agrarno-gosposčinski center s številnimi nesvobodnimi ljudmi, med njimi kovači, tesarji, čevljarji, itd. Ti sprva niso producirali za trg, temveč so delali naravnost za potrebe gospostva in njegovih ljudi. Tak center si smemo za zdaj predstavljati tam, kjer so pozneje nastale rezidenčne stavbe Celj-